СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Проф. д-р Атанас Атанасов – Зам. ректор „Научноизследователска дейност и развитие на кадрите“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Анета Денева
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Галина Чиприянова
Full Professor Carlos Coelho, PhD
Full Professor Jan Polowczyk, PhD
Full Professor Тадија Ђукић, PhD
Assoc. Prof. Tatiana Manasterska, PhD

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ

Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2522-2 - Печатно
ISBN 978-954-23-2523-9 - Онлайн

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

ОБЕКТ, ЦЕЛ И РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЪВРЕМЕННОТО НАЦИОНАЛНО СТОПАНСТВО
Проф. д.ик.н Росица Чобанова 7

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ
Проф. д-р Андрей Захариев, докт. Илиан Илчев 15

PARALLEL ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE LARGE LISTED COMPANIES FROM THE TOURISM SECTOR
Prof. Stefan Simeonov, PhD, PhD student Alexey Gudev 22

МОДЕЛЪТ ЗА АНАЛИЗ „ДЮ ПОНТ“ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА ЖИВОТОЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 32

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ
Доц. д-р Людмил Найденов 41

ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАЩАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЖИВОТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРАЖДАНИ ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ
Доц. д-р Николай Нинов 49

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 58

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Доц. д-р Румен Ерусалимов 66

РОЛЯТА НА ВИСШЕТО ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ФОРМИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА ГРАМОТНОСТ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 73

АНАЛИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ТОП 10 НА HEALTHTECH СТАРТЪПИТЕ В БЪЛГАРИЯ (СПОРЕД КЛАСАЦИИТЕ НА TRACXN)
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 80

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 91

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД УМЕНИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 100

СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЧРЕЗ ALTMAN'S Z-SCORE МОДЕЛ
Ас. д-р Силвия Заркова 105

АНАЛИЗ НА СТРУКТУРАТА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В КОНТЕКСТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ БАЗЕЛ III
Д-р Беатрис Любенова 111

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР - СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Докт. Васил Василев 123

ШОКОВИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА ПАНДЕМИЯТА ВЪРХУ ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРИЯ И ЕС – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Горян Милев 131

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Ивайло Здравков 141

СЪСТОЯНИЕ НА ГЛОБАЛНИЯ ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Докт. Пламен Илиев 150

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19
Докт. Станислав Младенов 159

РЕГИОНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ НА ЦЕНОВИТЕ РАВНИЩА НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ
Докт. Цондю Цондев 169

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА
Проф. д-р Атанас Атанасов 183

NEAR-EXACT DISTRIBUTIONS AND FINITE FORM REPRESENTATIONS: PROBLEMS THEY CAN SOLVE
Full Professor, Ph.D. & Hab., Carlos A. Coelho 190

НОРМАТИВНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОТНОСНО ОПОВЕСТЯВАНЕТО НА НЕФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА НАДЕЖДНА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БАНКИТЕ
Доц. д-р Венцислав Вечев 198

SUSTAINABILITY REPORTING CHALLENGES IN THE CONTEXT OF CHANGES IN ACCOUNTING LEGISLATION
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD,
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD 204

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 211

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ДОГОВОРИ ЗА СТРОИТЕЛСТВО
Доц. д-р Диана Крумова 218

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL INCLUSION IN ROMANIA, BULGARIA, AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE FINANCIAL INCLUSION INDEX OF TRADITIONAL AND FINTECH SERVICES
Assoc. Prof. Eduard Hîrbu, PhD, Hîrbu Ana 226

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 235

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СЕЗОННИТЕ КОЛЕБАНИЯ В ПОСЕЩЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА
Доц. д-р Пламен Петков, докт. Пламена Колева 247

ДОКЛАДВАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА НА БИЗНЕСА – СЪДЪРЖАНИЕ И АКТУАЛНИ НАСОКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова 257

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ И ИКОНОМИКА ЗА УЧЕБНАТА 2023 – 2024 ГОДИНА В Р БЪЛГАРИЯ
доц. д-р Росица Колева 266

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 272

ОБЕЗЦЕНКА НА ВЗЕМАНИЯТА ОТ ПРОДАЖБИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Слави Генов 280

ВЛИЯНИЕ НА ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ ВЪРХУ ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ
Гл. ас. д-р Жельо Желев 288

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ 9 В МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КОРПОРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Гл. ас. д-р Кирил Димитров 296

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В КОНТЕКСТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 302

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ
Докт. Румен Гъбов 308

АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНИЯ СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
Докт. Цветозария Гатева 316

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ, ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

DIGITAL THREAT ANALYSIS
Professor Serghei Ohrimenco DSc, Associate Professor Lucia Gujuman, PhD, Valeriu Cernei 329

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПОДБОРА НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Проф. д-р Галина Захариева, докт. Маргарита Николова 336

GENERATION Z IN POLAND AND BULGARIA: CORE VALUES AND LIFE PRIORITIES
Prof. UEP. dr hab. Dariusz Nowak, Assist. Prof. Aleksandar Lichev, PhD, Szymon Nowak..... 344

СЪВРЕМЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МАРКЕТИНГОВИЯ ПЕРСОНАЛ – СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМНИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Ваня Григорова 352

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Доц. д-р Маргарита Шопова..... 360

POSITIVE ASPECTS AND CHALLENGES OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS
Assoc. Prof. Natalia Marinova, PhD..... 368

УСТОЙЧИВО ВНЕДРЯВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОЕКТ №: 2022-1-BG01-KA220-VET-000089399 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ НА МСП В СЕКТОРА ХОРЕКА ЗА ЕФЕКТИВНО УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ (HORECA 5.0)“
Доц. д-р Христо Сирашки..... 375

ИНТЕРЕСИ И МОТИВАЦИОННИ НАГЛАСИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МЕНИДЖЪРА
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 382

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова 388

ОСОБЕНОСТИ НА МЕЖДУЛИЧНОСТНИТЕ КОНФЛИКТИ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ТЯХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ
Гл. ас. д-р Милен Динков..... 396

СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 404

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПЪТЯ НА КЛИЕНТА
Ас. д-р Стелиана Василева 412

PROTECTION OF DOCUMENT-CENTRIC SYSTEMS FROM DIGITAL THREATS
Assistant Ghenadie Belinschi 420

ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ГЪВКАВА МЕТОДОЛОГИЯ (SCRUM) НА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Д-р Андрей Йорданов 426

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

УСТРОЙСТВО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ – ОСОБЕНОСТИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРОБЛЕМИ
Проф. д-р Гена Велковска 437

КОНЦЕПТУАЛЕН МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 446

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT CHALLENGES OF RETAIL AND WHOLESALE BUSINESSES IN UKRAINE
Prof., Doctor of Economics, Olena Khadzhynova, Assoc. Prof., Candidate of Economic Sciences, Larysa Kapranova, Ph. D., Roman Sharanov 456

НЯКОИ ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ МЕНИДЖМЪНТА НА СТОПАНСКИТЕ ДВОРОВЕ
Доц. д-р Валери Велковски..... 462

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
Доц. д-р Виолета Блажева **473**

ЕКО-ЕФЕКТИВНИ СТРАТЕГИИ
Доц. д-р Елена Йорданова **478**

INNOVATION AND INDUSTRY 5.0 – SOME CONNECTIONS AND OPPORTUNITIES
Assoc. Prof., Iskra Panteleeva, PhD **483**

OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIAL BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH TECHNOLOGICAL INNOVATIONS
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD, PhD Student Kalin Borisov **491**

ПРОМОТИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ
Доц. д-р Любка Илиева **499**

ЛОГИСТИЧНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ФИРМАТА, ОРГАНИЗА-ЦИОННАТА ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИВОВАРНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов **506**

ПРОУЧВАНЕ НА РЕЛАЦИЯТА МЕЖДУ ДИГИТАЛНИТЕ УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРУВАНЕ И РАЗПОЛАГАЕМИТЕ ДОХОДИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Симеонка Петрова **516**

ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК
Гл. ас. д-р Ваня Ганева **522**

TRANSFORMATION OF CONSUMER ONLINE PURCHASING BEHAVIOUR IN THE EUROPEAN UNION
Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD **529**

METHODS FOR GENERATING INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, Ph.D. **537**

РОЛЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 545

БАРИЕРИ ПРЕД ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докт. Виктор Маринов 551

HUMAN RESOURCES IN THE AGE OF DIGITALIZATION
PhD Student Denitsa Gharkova-Zaharieva 557

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Красимира Славева[1]

Резюме: *Целта на настоящото изследване е емпирично представяне на закономерностите в икономическото състояние на Северна и Южна България и разкриването на регионалните различия и неравенства чрез прилагане на подходящи статистически методи за анализ на тенденции, структурните изменения и факторните влияния. Изследването се базира на официални статистически данни на НСИ за периода 2000-2022 г. Резултатите от анализа показват, че за намаляването на различията в икономическото развитие на Северна и Южна България е необходимо приоритетно финансиране на инфраструктурните проекти в Северна България с цел подобряване на функционалната и пространствена свързаност, подобряване на условията за бизнес и привличане на значителни инвестиции.*

Ключови думи: *регионални неравенства и различия, регионални диспропорции, структурни промени, трендови модели, факторни влияния.*
JEL: C21, C22, R11, R58
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.28

ECONOMIC DIFFERENCES AND INEQUALITIES BETWEEN NORTH AND SOUTH BULGARIA

Assoc. prof. Krasimira Slaveva, PhD

Abstract: *The aim of this study is to empirically present the patterns in the economic situation of Northern and Southern Bulgaria and to reveal regional differences and inequalities by applying appropriate statistical methods for analyzing trends, structural changes and factor influences. The study is based on official statistical data of the National Statistical Institute for the period 2000-2022. The results of the analysis show that in order to reduce the differences in the economic development of Northern and Southern Bulgaria, priority funding of infrastructure projects in Northern Bulgaria is necessary in order to improve functional and spatial connectivity, improve business conditions and attract significant investments.*

Key words*: regional inequalities and differences, regional disparities, structural changes, trend models, factor influences*
JEL: C21, C22, R11, R58
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.28

[1] k.slaveva@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов.

1. Въведение

Изследванията на различията и неравенствата са актуални както в рамките на отделните страни членки на ЕС, но особено са актуални за България, защото вместо да намаляват, те се задълбочават, а за тяхното намаляване се изискват адекватни и отговорни решения на различни нива на управление – европейско, национално и регионално равнище. На дневен ред стои въпросът за провеждането на такава регионална политика, която е базирана на задълбочен анализ на състоянието и тенденциите в икономическите, социалните и демографските процеси, на основата на който да се изведат проблемите, да се разкрият силните и слабите страни, потенциала за развитие и на тази основа да се предложи система от мерки за стимулиране развитието на по-слабо развитите райони, за да се намалят регионалните различия и диспропорции. В изследванията си редица автори изтъкват, важни предпоставки за намаляване на регионалните различия, неравенства и диспропорции, са създаването на благоприятна транспортна и бизнес инфраструктура, която е важна предпоставка за увеличаване на предприемаческия интерес към съответния район, за привличане на чуждестранни инвестиции, за иницииране на публично-частни партньорства, за увеличаване на заетостта и намаляване на безработицата и др., за превръщането на района в предпочитано място за бизнес начинания, за професионална реализация и за живеене. В продължение на доста години в Северна България са двата най-бедни района в ЕС – Северозападен и Северен централен район, в резултат на което възникват много въпроси относно причините за тези различия и как могат да бъдат намалени? Разполага се с достатъчна по обем официална статистическа информация за ключовите икономически показатели по области и статистически райони, на основата на която да се извърши задълбочен анализ на регионалните различия и неравенства между Северна и Южна България, за да се оцени състоянието, да се открояят тенденциите, да се разкрият причините за различията, да се оценят структурни изменения и т.н. Подобен анализ ще е полезен, защото на база на резултатите от него могат да се изведат приоритети за следващия програмен период и да станат важна част от националната политика за развитие на регионите в страната.

На базата на проучвания на литературата се установи, че развитието на регионите, регионалният икономически растеж, интегрираното регионално развитие и др. са обект на изследване в публикациите на чуждестранни и български учени, работили в областта на регионалното икономическо развитие, демографските процеси, заетостта и безработицата, условията на живот, регионалните различия, устойчивото развитие на районите и др. (Славева, Петков, Касабова, & Ганева, 2021). Този тип анализи са важен аспект от дейността на Института за пазарна икономика е анализът на социалното и икономическо развитие на българските региони, а резултатите от изследването се публикуват в годишните изданията „Регионални про-

фили: показатели за развитие“ и „Местни условия за правене на бизнес“. На проблемите на регионалното развитие и различията в развитието на районите в България са посветени и редица проекти, разработени към секция „Регионална и секторна икономика“ на Института за икономически изследвания на БАН.

Пред последните 30 години значителна част от изследванията на различията в развитието на районите е свързано анализ състоянието, нерешените проблеми и възможностите за развитие на регионите в страната, като такива са публикациите на Кл. Найденов (Найденов & Иванов, 2017), К. Владимирова, Л. Георгиев, Д. Конакчиев, Б. Борисов (Борисов, 2002), М. Богданова (Богданова, 2010), К. Петров, Кл. Найденов, М. Иванов, К. Андонова, Е. Коларов ,Л. Василева, Г. Велковска, А Манолова, М. Генешки, И. Дочев (Василева, Генишки, & Дочев, 2011), Г. Попов, К. Петров (Петров, Цонков, & Берберова-Върчева, 2023), Н. Цонков (Цонков, Петров, Славева, & Берберова-Вълчева, 2023), Т. Калоянов, А. Найденов, П. Петков, К. Славева, С. Касабова (Славева, Петков, Касабова, & Ганева, 2021) и други, в които са разглеждани особеностите на регионалната икономическа политика, съществуващите проблеми при планирането и финансирането на регионалното икономическо развитие, провежданата от държавата структурната политика и приоритетите в развитието на регионалната икономика.

Информационното осигуряване на изследването се базира на официална статистическа информация, публикувана от НСИ в специализирани издания и чрез Информационната система ИНФОСТАТ (НСИ, 2022), посредством нея са достъпни 45 основни показатели, характеризиращи демографското, социалното и икономическото развитие на областите. За целите на изследването на базата на Класификацията на териториалните единици за статистически цели (NUTS) на ниво 2 на Република България е извършено последващо окрупняване с цел анализ на регионалните различия между Северна и Южна България.

2. Анализ на регионалната и отрасловата структура на БВП

Анализът на регионалната структура на БВП показва приносът на отделните райони в създаването на БВП, като на тази основа се извършва оценка на икономическото им развитие. През анализирания период делът на БВП създаден в районите в Северна България е почти 3 пъти по-малък от дела на създадения БВП в районите в Южна България. За периода 2000-2022 г. Динамиката на относителния дял на БВП създаден в Северна България има устойчив низходящ тренд – от 34% за 2000 г. до 23,8% за 2022 г. Същевременно Делът на БВП създаден в районите в Южна България непрекъснато нараства - от 66% за 2000 г. до 76,2% за 2022 г.

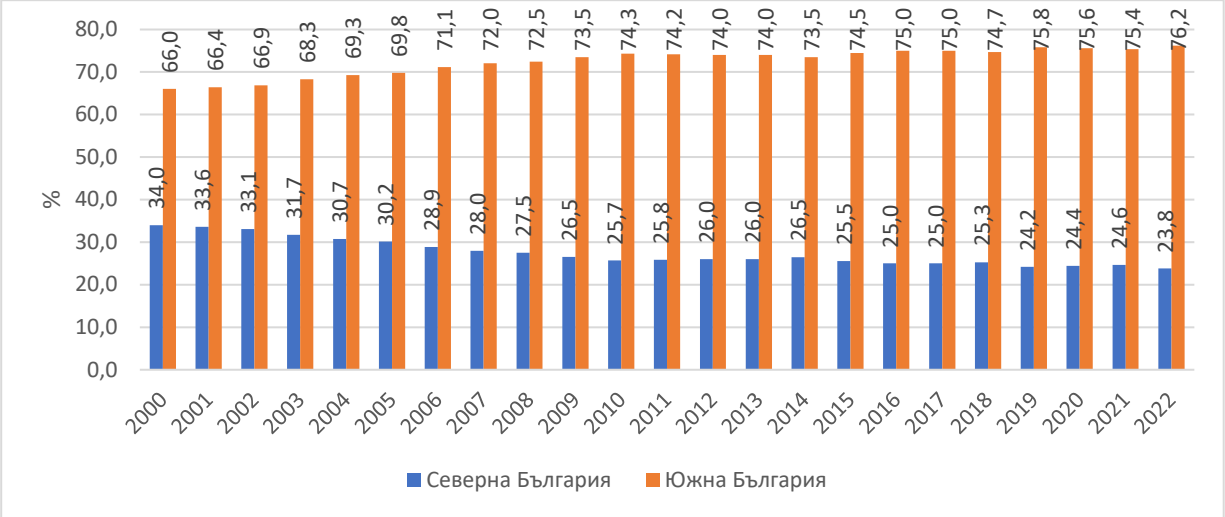

Фигура 1. Относителен дял на БВП за Северна и Южна България за периода 2000-2022 г.

Източник: НСИ и изчисления на автора.

Проверката на хипотезата за наличие на тренд в динамичните редове за относителния дял на БВП създаден в Северна и в Южна България посредством автокорелационния коефициент от първи порядък, показа че те съдържат тенденция – автокорелационния коефициент е 0,9856. Резултатите от моделирането на тенденцията показаха, че всички тествани модели са адекватни и достатъчно добре описват тенденцията на развитие, но като най-подходящ е изведен моделът на степенна функция (Фигура 2). Представените модели позволяват изготвяне на краткосрочни и средносрочни прогнози на показателя, ако не настъпят съществени промени в условията и провежданите политики. За да се постигне промяна в икономическото развитие на районите в Северна България са необходими кардинални промени в провежданата политика за развитие на регионите, насочени към сближаване и намаляване на икономическите, социалните и териториалните неравенства.

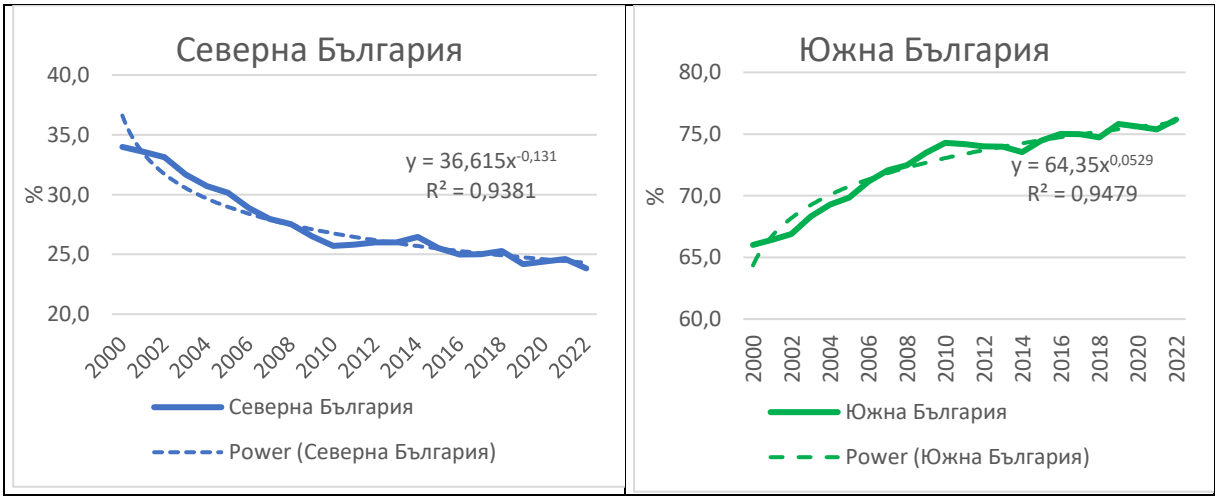

Фигура 2. Трендови модели на относителния дял н БВП

Източник: Изчисления на автора.

Важна особеност на регионалната структура на БВП е, че са налице значителни различия в приноса на отделните райони в рамките на Северна и на Южна България. За Северна България най-голям принос в създаването на БВП има Североизточен район, като на него се падат 12% от създадения БВП в страната за 2000 г., но намаляват до 9,9% за 2022 г. За сравнение делът на БВП, създават в трите района на Северна България през 2000 т. е 34% и е се доближава до делът на Югозападен район, който е 35,3%, но през годините икономическото развитие на районите в Северна България значително изостава и към 2022 г. делът на създавания в тях БВП е 23,8% и 2 пъти по-малък с делът на Югозападен район, който е 48,9%.

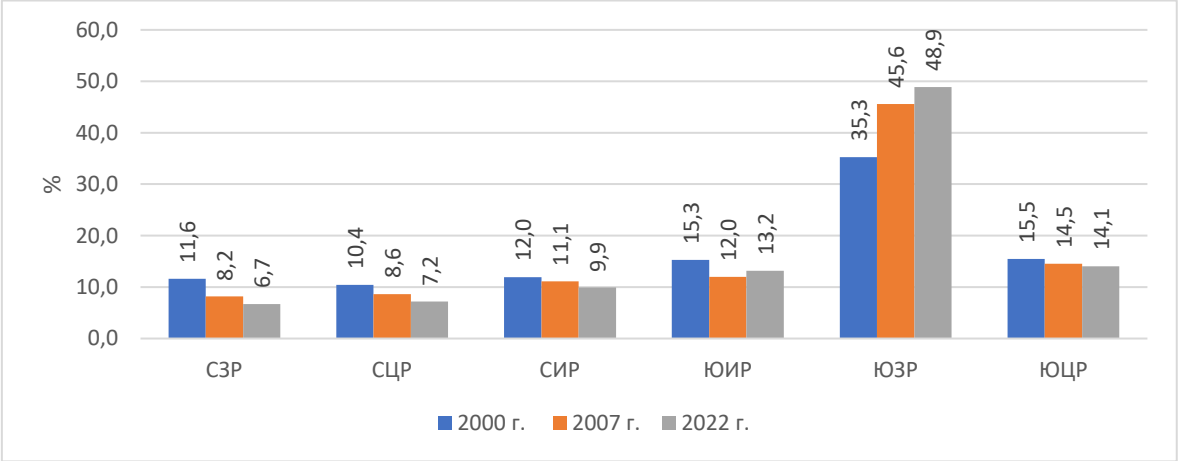

Фигура 2. Относителните дялове на районите в създаването на БВП
Източник: НСИ и изчисления на автора

В рамките на Южна България също се наблюдават големи диспропорции в приноса на районите в създаването на БВП – делът на ЮЦР и ЮИР е много по-нисък от дела на ЮЗР, но основната причина за високите стойности на ЮЗР е включването в него на София-столица. Въпреки това трябва да се отбележи, че стойностите за ЮЦР и ЮИР са по-високи в сравнение с районите от Северна България. През изследвания период в регионалната структура на БВП настъпват значителни промени, като тяхната интензивност е оценена посредством интегралния коефициент на структурни изменения и различия (Ks) при база 2000 г. и при верижна база.

Най-големи различия в регионалната структура на БВП спрямо база 2000 г. настъпват през 2020 г., когато коефициентът е 0,23884, а за 2022 г. е 0,2133, като ясно показва, че през периода са настъпили съществени изменения в структурата и тя значително се различава от базисната структура от 2000 г. Естествено много важно е да се проследи промяната и в структурата спрямо всяка предходна година, като в този случай промените са много по-слабо изразени – стойността на коефициента е между 0,02 и 0,05, т.е. промените в регионалната структура настъпват постепенно в продължителен период, като по-големи промени са настъпвали преди членството на страната в ЕС.

Анализът на производствената структура по основни сектори - селско и горско стопанство, индустрия и услуги, дава достатъчно основания да се твърди, че сектор „Услуги“ е структуроопределящ както за страната, така и за Северна и за Южна България, както и за районите, които ги формират. Отрасловата структура на икономиката на България претърпява съществени промени – през 2000 г. делът на услугите е 61,48% и достига до 67,02% за 2022 г., делът на индустрията е 26,03%, а за 2022 г. е 28,63% за 2022 г., а делът на селското и горското стопанство е 12,49% и намалява до 4,34% за 2022 г. В отрасловата структура на БДС за Северна България промените са значителни – делът на селското стопанство намалява с 8,17 процентни пункта - от 17,34% за 2000 г. до 9,17% за 2022 г., делът на индустрията се увеличава с 5,06 процентни пункта – от 25,13% за 2000 г. до 30,19% за 2022 г., делът на услугите се увеличава с 3,1 процентни пункта – от 57,53% до 60,63%. По-големи промени в отрасловата структура на БДС се регистрират за Южна България, където е налице драстично свиване на дела на селското стопанство от 9,99% за 2000 г. до 2,83% за 2022 г., като същевременно нараства делът на услугите и на индустрията (Фигура 3.).

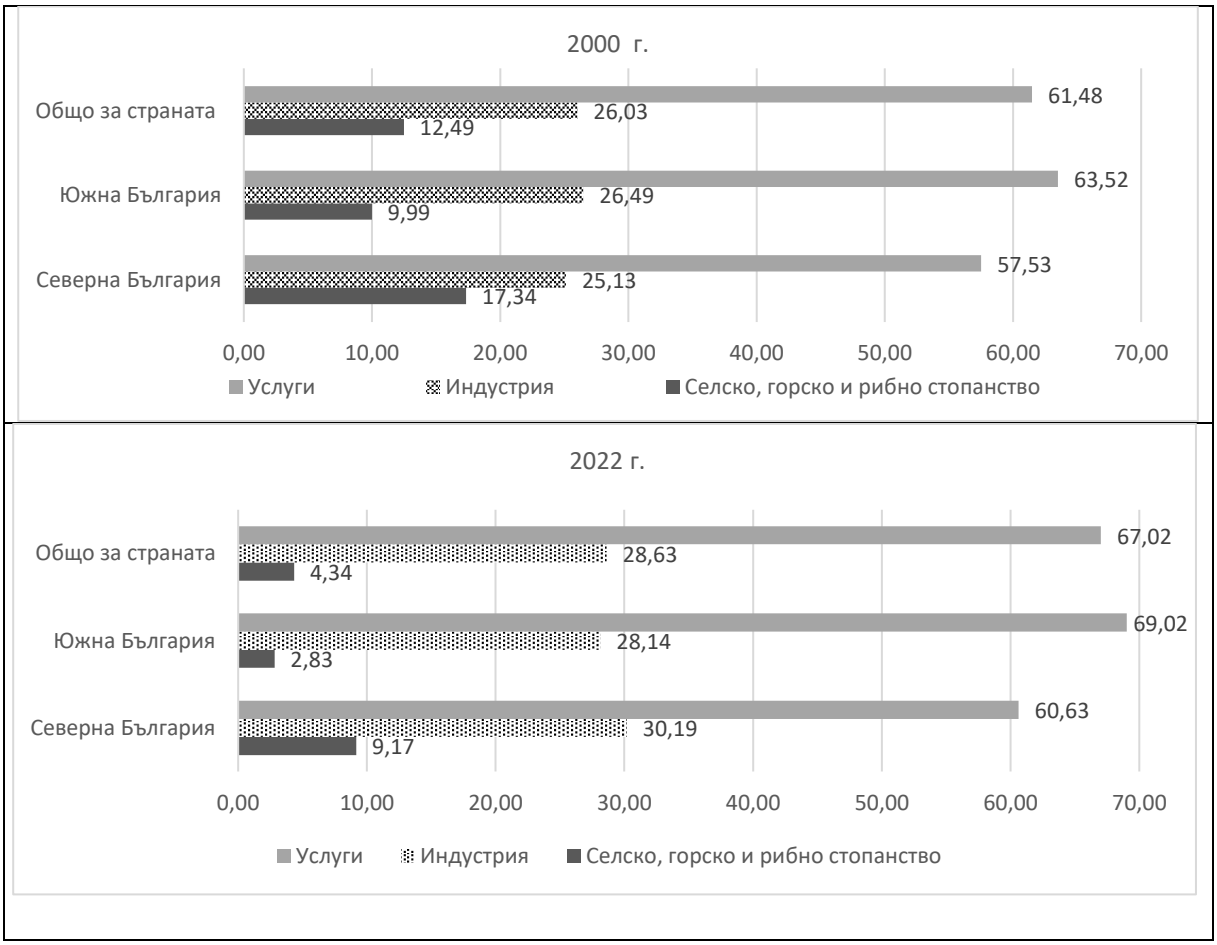

Фигура 3. Отраслова структура за 2000 г. и 2022 г.
Източник: Изчисления на автора.

Изчислените интегрални коефициенти на структурни изменения показват, че по-големи изменения настъпват в отрасловата структура на БДС за Южна България, докато промените в отрасловата структура на Северна България са по-слабо изразени. Интензивността на промените в отрасловата структура на БДС за Южна България. Установиха се и съществени различия в отрасловите структури на Северна и на Южна България, а сравняването им показва, че във времето те се засилват и са устойчиви – интегралният коефициент на структурни изменения се увеличава от 0,1005 за 2000 г. до 0,1520 за 2018 г., а за 2022 г. 0,1059. Доминиращата роля за Южна България и по този показател е резултат от по-доброто икономическо развитие. По показателя „БВП на човек от населението“ също се наблюдават съществени различия, като те значително се задълбочават, тъй като за 2000 г. БВП на човек от населението за Южна България е по-висок с 18% в сравнение с показателя за Северна България, то за 2022 г. диспропорцията нараства и показателят е по-висок с 51,2%. Логично обяснение за много по-високия показател за Южна България и за Югозападния район е област София-град, за която показателят е близък до средните стойности за ЕС.

Темповете с които се изменят показателите за районите от Северна България са много по-ниски в сравнение с темповете за Южна България. През периода 2000-2022 г. е налице изпреварващо икономическо развитие на районите в Южна България в резултат на повишената предприемаческа активност, увеличаване на инвестициите, разкриване на нови производства, както и от по-добрата инфраструктура и транспортна свързаност, близостта до основни външнотърговски партньори от Гърция и Турци е др. За развитието на районите важно значение имат не само природните ресурси, но и териториалното разположение на населените места, транспортната свързаност между тях, наличието ва магистрала или главен път, който е част от европейските транспортни коридори, наличието на квалифицирана работна сила, лесен достъп до образование, здравни и социални услуги и други.

Важен аспект от анализа на икономическото развитие на Северна и Южна България е проследяването на динамиката на някои основни икономически показатели за нефинансовите предприятия - брой предприятия, заети лица, дълготрайни материални активи, разходи за придобиване на ДМА, приходи от дейността. През анализирания период броят на предприятията се увеличава и за двата изследвани региона, но темповете с които нараства за Южна България са по-високи и в резултат на това броят им значително превишава броя им за Северна България – за 2008 г. е 1,95 пъти по-голям, постоянно се увеличава и за 2022 г. е 2,5 пъти по- голям. От динамиката на този показател се оценява бизнес средата в региона и показва че предприемаческата активност в Северна България е по-малка, има занижен интерес за инвестиране, поради което негативните тенденции се задълбочават и регионът все повече изостава в своето развитие.

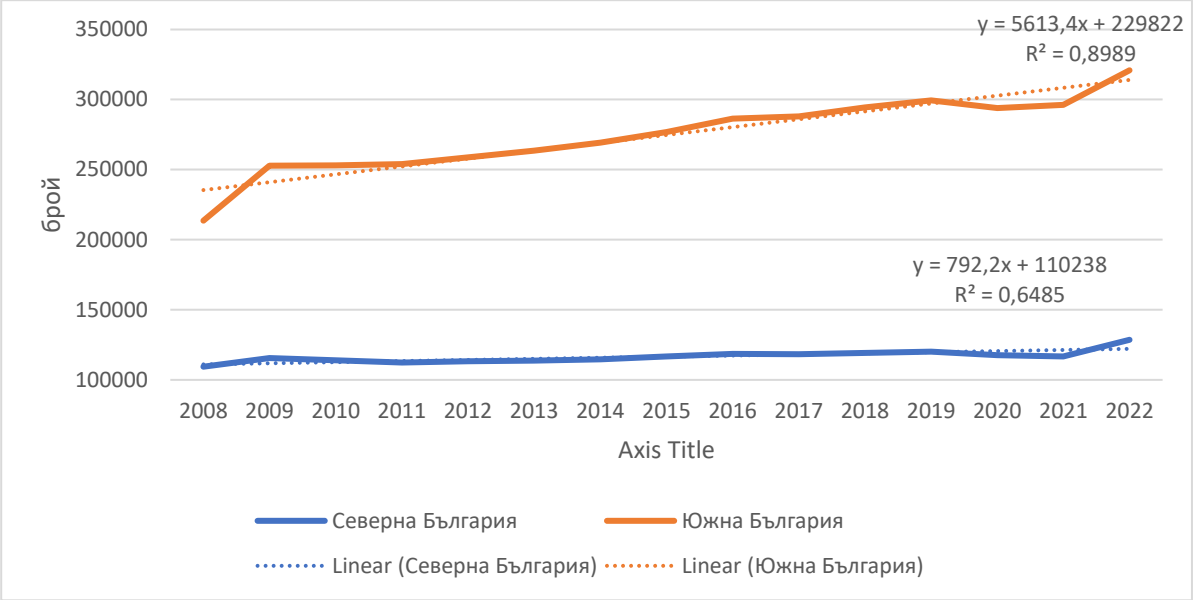

Фигура 4. Динамика на броя на предприятията за периода 2008-2022 г.
Източник: НСИ и изчисления на автора.

За периода 2008-2022 г. броят на заетите лица в Северна България намалява с 93 796 души или средно намаляват с 1,06%, докато броят на заетите лица в Южна България бележи ръст с 62 820 души, като средногодишното нарастване е с 0,3%. През 2008 г. броят на заетите лица в Южна България е 2,3 пъти по-висок в сравнение с показателя за Северна България и нараства, като за 2022 г. вече е 2,77 пъти по-голям.

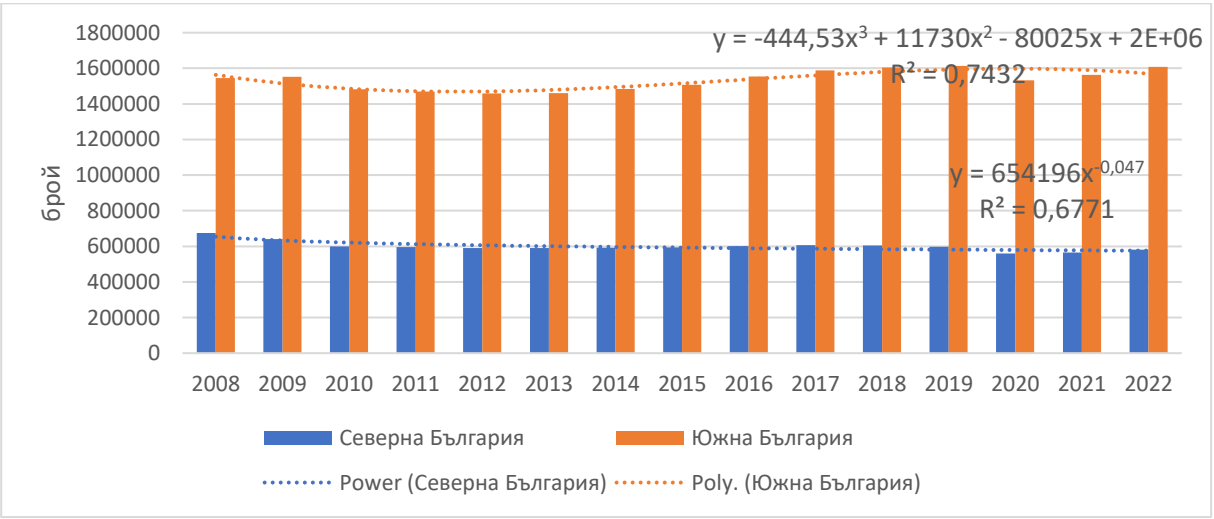

Фигура 5. Брой заети лица за периода 2008-2022 г.
Източник: НСИ и изчисления на автора.

Размерът на инвестициите – разходите за придобиване на ДМА и преките чуждестранни инвестиции, са индикатор за икономическо развитие, повишаване на икономическата активност, намаляване на безработицата и повишаването на заетостта и т.н. Разходите за придобиване на ДМА в Южна

България надвишават 3 пъти, а за 2020 г. дори 4 пъти показателя за Северна България. Разликата между двата региона по този показател са изключително големи за 2022 г. разходите за ДМА в Северна България са 6634,5 млн. лв., а в Южна България са в размер на 20887,8 млн. лв.

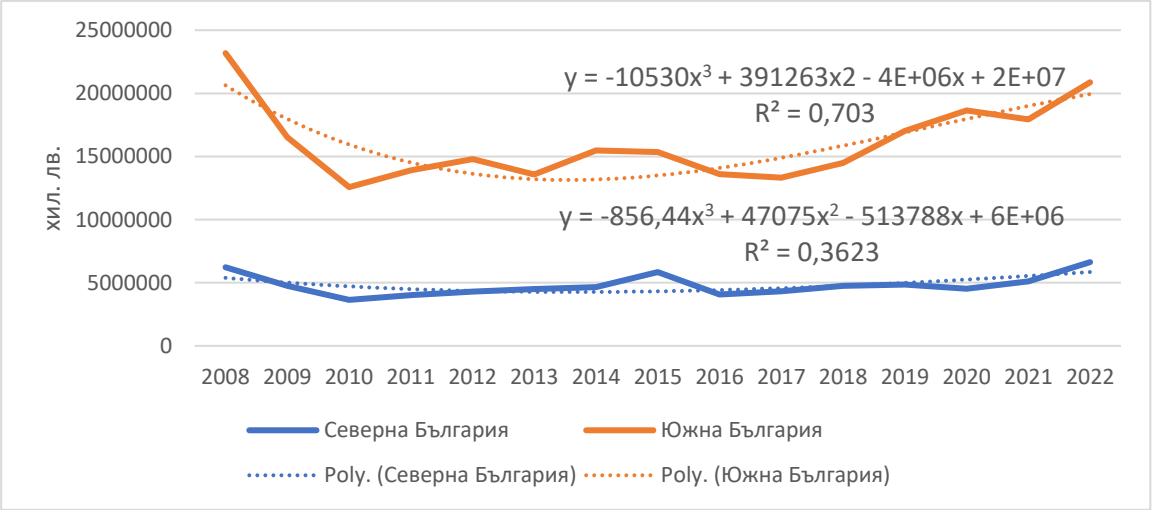

Фигура 5. Разходи за придобиване на ДМА за периода 2008-2022г.

Още по-голяма е диспропорцията между Северна и Южна България според размера на преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) – За 2008 г. превишението им е 4,72 пъти и през следващите години продължава да се увеличава и достига до 5,72 пъти за 2021 г. и 5,15 пъти за 2022 г. Данните категорично показват значително изоставане по размер на чуждестранните преки инвестиции в Северна България

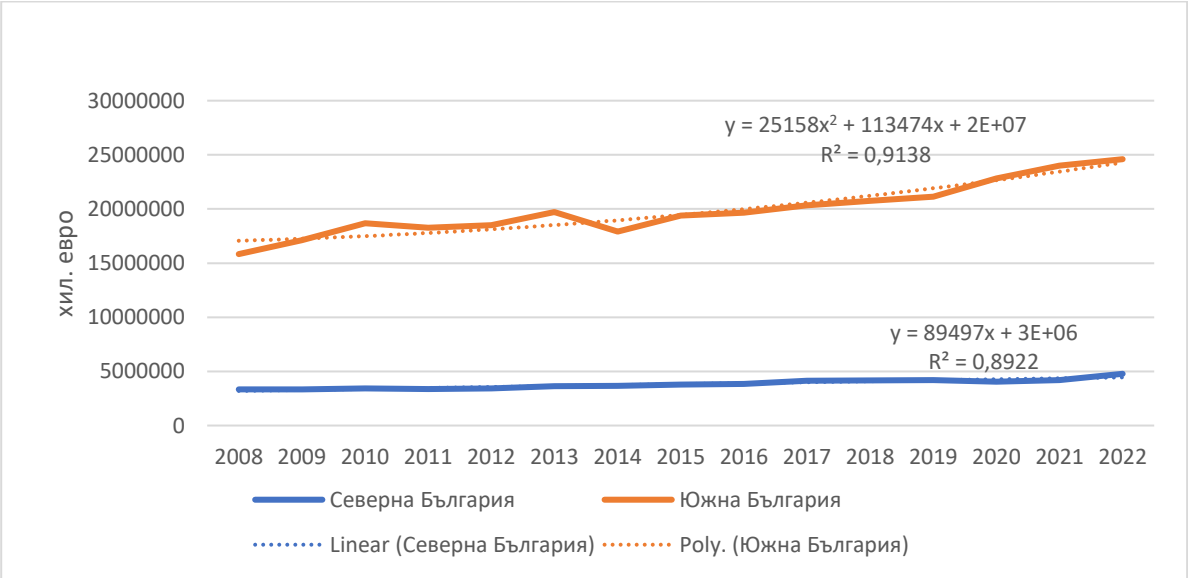

*Фигура **6.** Преки чуждестранни инвестиции за периода 2008-2022 г.*
Източник: НСИ и изчисления на автора.

Представените дотук показатели за Северна и Южна България достатъчно основание да се твърди, че вместо процес на сближаване и намаляване на различията между тях, се наблюдава процес на засилването и задълбочаването им, като пораждат големи регионални дисбаланси.

Транспортна инфраструктура включва пътища, железопътни линии, транспортни съоръжения, мостове, тунели, канали, пристанища, летища, складове, и др., като тя е от голямо значение за икономическото развитие на регионите. Сравнението по този показател между Северна и Южна България, показва значителна разлика между тях на базата на наличната републиканска пътна мрежа и особено по отношение на изградените магистрали – за Северна България от 91 км за 2007 г. до 128 км за 2022 г., докато за Южна България съответно са 327 км за 2007 г. и достига до 697 км. (фигури 7 и 8).

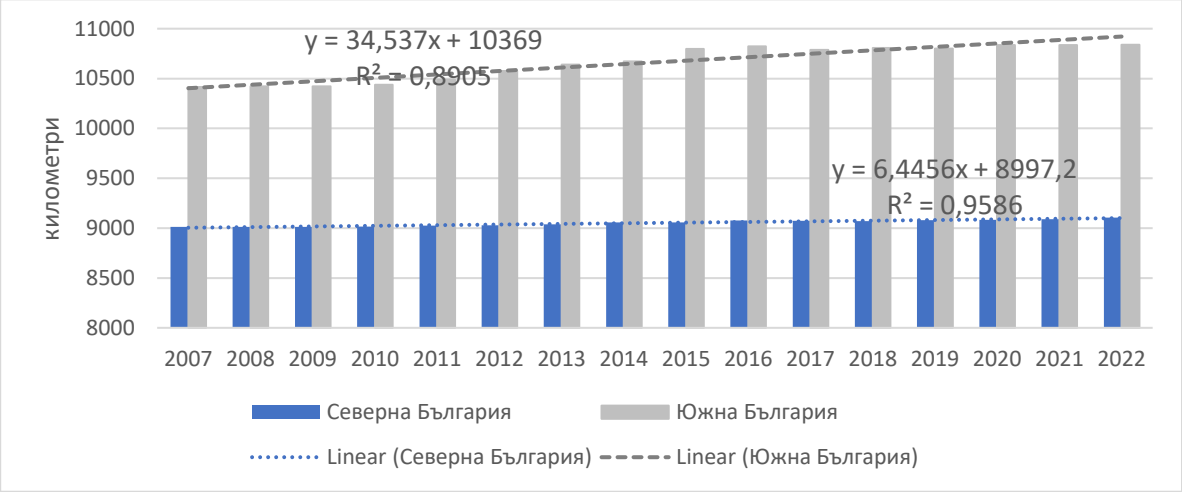

Фигура 7. Републиканска пътна мрежа общо за периода 2007-2022 г.
Източник: НСИ и изчисления на автора.

Анализът показва, че недостатъчната осигуреност на Северна България с автомагистрали и първокласни пътища е една от причините за голямото изоставане в икономическото развитие на Северна България, поради което подобряването на транспортната инфраструктура може да се разглежда като ключов фактор за икономически растеж и за намаляване на диспропорциите и неравенствата между районите.

Фигура 8. Дължина на автомагистралите в България за периода 2007-2022 г.
Източник: НСИ

3. Заключение

Резултатите от извършения анализ позволяват да се формулират следните изводи:

- Между Северна и Южна България са налице значителни диспропорции в икономическото развитие. Поради недостатъчните инвестиции, ниската предприемаческа активност и неблагоприятната бизнес среда са сред причините за протичащите икономически, демографски и социални процеси в Северна България.
- Недостатъчната транспортна инфраструктура и изоставането в изграждането на автомагистрала „Хемус“ оказват неблагоприятно въздействие върху икономическото развитие на Северна България и допринасят за нейното изоставане справя Южна България.
- Недостатъчното използване на река Дунав като транспортен коридор допълнително допринася за изоставането на Северна България, защото на този етап е преграда, а не възможност за развитие.
- Инвестициите в Северна България изостават в пъти в сравнение с инвестициите в Южна България – ПЦИ са 5 пъти по-малки, а разходите за придобиване на ДМА са 3 пъти по-ниски.
- За да се постигне догонващо развитие на Северна България е необходимо провеждане на целенасочена политика, имаща за цел намаляване на регионалните диспропорции и неравенства както между двата региона, така и между районите и областите, които ги формират.

Използвани източници

Богданова, М. (2010). Оценка на въздействието на структурните фондове в България – макроикономически подход. *Сборник с доклади Юбилейна международна научно-практическа конференция „Хоризонт 2020 пред икономическото знание и бизнеса”.* Свищов.

Борисов, Б. (2002). *Устойчиво развитие на общините.* Свищов: Библиотеека "Стопански свят" №57, АИ "Ценов" .

Василева, Л., Генишки, М., & Дочев, И. (2011). *Регионално планиране и прогнозиране. Структурна политика и регионална икономика в съвременните условия.* София.

Найденов, К., & Иванов, М. (2017). Анализ и оценка на инвестиционната привлекателност и конкурентоспособност на регионите. Научна конференция "Регионална икономика и устойчиво развитие" 17 ноември 2017 г.

НСИ. (2022). *НСИ*. Извлечено от https://www.nsi.bg/bg

Петров, К., Цонков, Н., & Берберова-Върчева, Ц. (2023). *Регионаллен икономически растеж . Теория и практика.* София: Издателски комплекс - УНСС.

Славева, К., Петков, П., Касабова, С., & Ганева, В. (2021). Статистически измерения на регионалните различия и неравенства между Северна и Южна България. *Алманах "Научни изследвания"*, 240-273.

Цонков, Н., Петров, Н., Славева, К., & Берберова-Вълчева, Ц. (2023). *Динамика в регионалното развитие на общините с население между 10 и 30 хиляди в Източна България.* София: Издателски комплекс - УНСС.